

Thomas Szulevicz og Charlotte Wegener

Temanummer om overvågning og monitorering

“Hvert andet år undersøger kommunen forældrenes tilfredshed med deres barns eller børns dagtilbud, skole, SFO eller klub. Forældrenes mening er vigtig i indsatsen for at forbedre kvaliteten i tilbuddene. I forældretilfredshedsundersøgelsen kan du som forælder bidrage ved at give din mening til kende. Dit svar vil blive brugt af den lokale ledelse til i samarbejde med medarbejdere og forældre at udvikle og forbedre kvaliteten i dit barns tilbud.”

“Efterhånden som flere og flere mennesker gør løb til en del af deres liv, skal teknologien naturligvis følge med. Et væld af løbeapps er tilgængelige til at understøtte dine løbemål, uanset om de er rettet mod udholdenhed, tabe sig, eller øge motivationen. Dette indlæg vil belyse de fem bedste løbeapps i 2015, hvilket vil hjælpe enhver med at komme i form.”

“I morges købte du søndagsbasser hos os. Brug to minutter på at svare på spørgsmålene, så vi kan gøre din wienerbrødsoplevelse endnu bedre.”

Ok, den sidste har vi fundet på, men begrebet wienerbrødsoplevelse er faktisk tv-kokken Jan Friis Mikkelsens – ham der overvåger amatørkokkes formåen i programmet ‘Den store bagedyst’. Overvågning og monitorering af, hvordan vi præsterer, ser ud og opfører os, er en central drivkraft i mange populære underholdningsprogrammer fra X-factor til Paradise Hotel. Virksomheder og kommunale institu-

tioner monitorerer borgernes og kundernes tilfredshed, og der er en række teknologier til rådighed for selvovervågning. Logikken synes at være, at jo mere vi måler vores præstationer, som virksomhed, offentlig institution eller individ, des bedre kan vi blive til at præstere. Du skal bare have en løbeapp (du skal faktisk bare læse anmeldelsen), så kommer du i form. Men er det nu så enkelt? Det mener vi naturligvis ikke, og dette temanummer om overvågning og monitorering udfolder kompleksiteten og overvågningens konstitutive virkninger fra forskellige perspektiver.

Man kan ikke tale om overvågning uden at nævne Michel Foucault og hans analyse af, hvordan Jeremy Bentham's fængselsplan fra det 18. århundrede, panoptikonnet, repræsenterer moderne demokratiers anvendelse af overvågning. Men i modsætning til Bentham's ideal om konstant overvågning beskriver Foucault, hvordan den moderne overvågning er en altomsluttende – og ofte usynlig – samfundsstruktur. Overvågningen er således ikke nødvendigvis synlig eller konstant men derimod potentiel og mulig, og borgere i moderne demokratier er i dag nødt til at acceptere muligheden for, at de bliver overvåget.

Vi lever alle med overvågningen. Når vi surfer på internettet kigger NSA måske med

– detailbranchen gør det helt sikkert. Når vi handler ind overvåges vi, når vi bevæger os i trafikken gør vi også, og når vi bliver arbejdsløse overvåges vores bestræbelser på at vende tilbage til arbejdsmarkedet nøje.

Politisk opstilles forskellige målsætninger og visioner om mest mulig uddannelse, lavest muligt frafald fra uddannelser, bedst mulige karakterer, højest mulig grad af inklusion, bedst mulig borgerservice, lavest mulig ventetid på behandlinger på sygehusene osv. Disse målsætninger og visioner overvåges eller monitoreres med forskellige teknologier, og vi har med dette temanummer i Nordiske Udkast ønsket at tematisere og diskutere forskellige perspektiver på disse overvågnings- og monitoreringspraksisser.

I skrivende stund behandler politikerne på Christiansborg et regeringsudspil til en ny gymnasiereform¹. I reformudspillet lægges op til, at gymnasierne generelt skal styrkes ved bl.a. at arbejde med målene og rammerne for gymnasiernes kvalitetsudvikling. I udspillet står bl.a. på s. 6:

“Mange skoler arbejder på lokalt plan med at udvikle uddannelsernes kvalitet, men det er uklart, hvordan kvaliteten generelt har udviklet sig, og der er ikke fastlagt klare mål for, hvilke resultater skolerne skal levere.”

Grundlæggende er antagelsen i det nye udspil, at de gymnasiale uddannelsers kvalitet har haltet efter eksempelvis folkeskolens, fordi der ikke har været tydelige og klare mål for gymnasiernes kvalitetsudvikling.

Med den nye reform lægges der op til, at sådanne klare mål indføres for gymnasieuddannelserne, hvor ledelserne og bestyrelserne forpligtes på at arbejde frem mod de samme mål, og som en del af udspillet foreslås i den sammenhæng, at der oprettes et såkaldt statsligt kvalitetstilsyn, som skal føre tilsyn med

(monitorere) skolernes resultater på de nationale mål.

Regeringens udspil til en ny gymnasiereform er seneste eksempel på, hvordan der i stigende grad opstilles mål for offentlige serviceydelser, og hvor institutionernes målopfyldelse efterfølgende kan monitoreres. I uddannelsessystemet har vi bl.a. også set det med den seneste folkeskolereform, hvor der blev opstillet en række forenklede, fælles mål, som skolerne forpligtes på at honorere.

Den hollandske uddannelsesforsker Gert Biesta (2011) er skeptisk over for udviklingen, og han beskriver bl.a. hvordan meget nutidig skoleudvikling er præget af en såkaldt accountability-tilgang, hvor lærere, skoleledere og kommuner skal holdes ansvarlige for og monitoreres på elevernes udbytte af undervisningen. Og denne ansvarlighed sikres med nogle klare fælles mål, som undervisningen skal tilrettelægges efter og nogle tydelige resultatmål, som undervisningen og skolernes virksomhed herefter kan monitoreres på.

Ifølge Biesta er problemet med denne udvikling, at normative spørgsmål omkring, hvad der kendetegner god uddannelse er blevet erstattet med tekniske, instrumentelle og styringsmæssige spørgsmål, som spørger til, hvor effektive uddannelser kan blive. Hermed er accountability blevet den altoverskyggende styringsrationalitet inden for uddannelsessystemet. Oprindeligt indebar accountability på skoleområdet, at skolerne skulle stå til ansvar overfor elever, forældre og borgere generelt, hvilket så at sige var skolens demokratiseringsopgave. Men i dag er accountability blevet til et teknisk-organisatorisk anliggende, hvor skolerne skal monitoreres på de resultater (output), som de leverer. Overvågningen kan også antage mere subtile og mikrostrukturelle former, når vi med applikationer og smart watches overvåger vores egne ‘output’ som fx søvnrytme, pulsslæg og blodtryk eller kontrollerer, om vi nu har gået de anbefalede 10.000 skridt om dagen.

1 <http://www.uvm.dk/Uddannelser/Gymnasiale-uddannelser/fraelevtilstuderende?smarturl404=true>

Temanummerets fire artikler diskuterer alle på forskellig vis dynamikken mellem mikro- og makroperspektiver på overvågning.

Vi indleder med Claus Munch Drejers historiske perspektiv på overvågningsregimer i skolen. Artiklen viser de forskellige overvågningsmetoder, som er blevet anvendt i den danske skole fra 1822 til 2010, og kæder dem sammen med den viden som overvågningen tilvejebringer. Det teoretiske grundlag i artiklen er netop Michel Foucault og specielt hans beskrivelse af Jeremy Benthams panoptikon. Artiklen beskriver de forskellige formål, som overvågningen har tjent afhængigt af de samfundsmæssige udfordringer og pædagogiske strømninger. Drejer viser, hvordan overvågningsstrategier indeholder moralske spørgsmål og kalder på en diskussion af normaliserings og disciplinerings virkemidler. Overvågning i skolen er relateret til diskussionen om, hvilke elever samfundet ønsker skal komme ud af skolen.

Den anden artikel er skrevet af Simon Laumann Jørgensen og handler også om folkeskolen. Jørgensen diskuterer 2014-skolereformen og viser, hvordan der sker glidninger væk fra demokratiske mål, der udtrykkes i folkeskolens formålsparagraf. Artiklen opstiller tre idealtypiske styringsparadigmer med hvert sit bud på styringen af folkeskolen. Det dominerende paradigme ses som svar på det problem, at danske børn ikke 'lærer det, de skal'. Midlet er målstyring og statistisk sammenligning af målopfyldelse, evidens, og hierarkisk principal-agent styring. Jørgensen peger på betydningen af at sætte den offentlige kommunikative fornuft i centrum for samfundsudviklingen. På den måde kan vi udsætte vores målsætninger for nødvendige demokratiske tests og holde fast i formålet om at skabe frie og samarbejdende borgere.

Casper Feilberg har skrevet temanummerets tredje artikel, der bevæger sig til en anden uddannelsesinstitution, nemlig universitetet.

Samtidig sættes spot på mikroperspektivet i form af selvrefleksion i et overvågningsperspektiv. Feilberg spørger, hvordan ureflekteret, personlig motivation griber forstyrrende ind i de studerendes videnskabelige arbejde, og hvordan man som vejleder kan forholde sig på en faglig og etisk forsvarlig måde. Det kan være nødvendigt som vejleder at interessere sig for de studerendes motivation og faglige problemer ud fra et processuelt og psykologisk perspektiv. Dette kan opfattes som en overvågning af private og personlige forhold og må derfor underkastes en kritisk undersøgelse og diskussion. Feilberg argumenterer i artiklen for, at en selvrefleksiv opmærksomhed fra vejlederens side er et vigtigt uddannelsesgreb.

Den sidste artikel bevæger sig fra uddannelsesinstitutionerne ud på arbejdspladserne. Charlotte Wegener undersøger i artiklen nationale og internationale strategier for monitorering af innovation og innovationskraft. Med eksempler fra ældreplejen udfoldes begrebet 'hverdagsinnovation' som en mulig beskrivelse af den slags aktiviteter, der risikerer at blive overset i nuværende output-orienterede monitoreringspraksisser. Wegener præsenterer en model for hverdagsinnovation, der kan bruges både til at gøre status og til at arbejde strategisk fremadrettet, når man ønsker at skabe betingelser for praksisforankret innovation. Modellen skal ses som et alternativ til den angst- og vækstretorik, som ifølge Wegener er markant i megen monitoreringspraksis, og som risikerer at modarbejde det potentielt værdiskabende i innovationsdagsordenen.

Vi håber, at artiklerne vil inspirere til debat. Data fra overvågning og monitorering er ikke uskyldige beskrivelser af virkeligheden. Måderne, hvorpå der overvåges og monitoreres, skaber også virkeligheden og dermed os som borgere og forbrugere. I hvilken udstrækning er vi frie mennesker med en fri vilje? Det er et spørgsmål, der aldrig bliver ligegyldigt. Besvar skolens spørgeskema, der popper op i din

mailboks. Læs anmeldelserne af de fem bedste løbeapps og download en af dem. Tryk på en glad eller en sur smiley hos bageren. Eller lad være. Vi holder ikke øje med dig.

Referencer

Biesta, G. (2011). *God uddannelse i målingens tidsalder – etik, politik, demokrati*. Forlaget Klim. Aarhus.